

Klaprozen kwamen al vroeg mee met het transport van granen

WAT IS INHEEMS?

Het gebruik van inheemse planten is in opmars. Dat merk je in de media, aan het toenemende aanbod en aan de toenemende verwarring. Want wat is nu eigenlijk inheems en is dat wel zo duidelijk? Waarom is het toepassen van inheemse planten zo belangrijk? Tijd om er eens in te duiken.

Na de laatste ijstijd, die zo'n 12.000 jaar geleden eindigde, raakte het koude steppelandschap weer geleidelijk aan begroeid. Planten die hier vanaf dat moment groeiden noemen we inheems, het zijn de 'planten van hier'. Daarna kwamen er telkens planten bij. Met de komst van de landbouw, al voor het begin van de christelijke jaartelling, reisden zaden van akkeronkruiden met granen mee, zoals grote klaproos en gewone korenbloem die uit de

Tekst en foto's: Machteld Klees

Heem (of heim) betekent woonplaats of huis. Inheems betekent 'wat hier thuis hoort', planten van hier dus.

omgeving van Turkije stammen. In de Romeinse tijd werden veel voedselgewassen door het uitgestrekte rijk versleept, tamme kastanje is er een van. In kloostertuinen werden allerlei geneeskrachtige kruiden verbouwd, tussen de kloosters vond veel uitwisseling plaats.

In de periode rond 1500 veranderde er veel. Door de ontdekking van Amerika, kwamen de Nieuwe en Oude Wereld met elkaar in contact. Ook de toenemende handel vanaf het einde van de Middeleeuwen maakte dat er steeds meer soorten bijkwamen. Soorten die voor 1500 hier aanwezig waren worden archeofyten genoemd. Soorten die na 1500 geïntroduceerd werden en inburgerden, worden neofyten

genoemd. Dankzij archeologisch onderzoek en oude kruidenboeken is veel gereconstrueerd over wanneer verschillende planten hier terecht kwamen.

Ook de in 1825 uitgekomen *Flora Belgii Septentrionalis*, van H.C. van Hall was een belangrijke mijlpaal. Dit is de eerste, min of meer volledige, wetenschappelijke Flora van Nederland. Deze flora wordt als ijkpunt gebruikt voor de soorten die op dat moment hier voorkwamen en als inheems beschouwd worden. Dit zijn dus twee verschillende indelingen. In de verspreidingsatlas.nl wordt onderscheid gemaakt tussen oorspronkelijk inheems (archeofyt) en neofyt.

Inburgering

Of een plant tot de inheemse flora gerekend wordt hangt dus af van hoelang hij hier al voorkomt. Ook komen er voortdurend soorten bij. Gekeken wordt of ze 'inburgeren'. Zo'n soort moet zich meerdere generaties, dus langere tijd, op eigen kracht kunnen handhaven in het Nederlandse klimaat.

Adventiefplanten zijn soorten die

Tomaat als adventiefplant op een krib

tijdelijk opduiken, maar zich niet weten te handhaven. Vaak slaan ze op uit zaad. Vooral het rivierengebied is rijk aan adventiefplanten, de zaden komen met het rivierwater mee. Tussen de kribben kun je bijvoorbeeld tomatenplanten vinden. Vroeger, toen er nog veel graanoverslag plaatsvond in havens en op spoorwegemplacements waren dit ook rijke vindplaatsen van adventiefplanten. Vroeger werden ze Pothoofdplanten genoemd naar het gelijknamige overslagterrein in Deventer. Tegenwoordig gaat overslag veel efficiënter en komen adventiefplanten op deze plekken minder voor, toch groeit het aantal nieuw gevonden planten jaarlijks enorm.

Mensen en goederen reizen steeds meer de hele wereld over en transporteren bewust of onbewust planten en zaden. Ton Denters geeft aan: tussen 1500-1985 was er gemid-

Uit het zuiden terugkerende vakantiegangers nemen ook onbedoeld zaden mee, dat heeft inmiddels tot een nieuwe groep geleid: 'campingadventieven'.

(Foto: Wolverlei/Martin Stevens)

deld één nieuwkomer per drie jaar, inmiddels is dat opgelopen tot gemiddeld zeven per jaar. Een enorme versnelling dus. Vaak zijn het soorten die in het warmere en dynamische stadsmilieu een plek vinden. Hoeveel van die nieuwkomers ook inburgeren is natuurlijk nog de vraag. Overigens komen er niet alleen soorten bij, er verdwijnen ook planten. Vaak doordat de juiste omstandigheden niet meer aanwezig zijn, bijvoorbeeld door de alom tegenwoordige stikstofbelasting. Ook planten uit noordelijker streken die hier aan de rand van hun verspreidingsgebied zitten, krijgen het steeds lastiger.

Exoten

Exoten zijn soorten die niet op eigen kracht hier komen. Ze zijn toevallig meegereisd of vanwege hun sierwaarde meegenomen. Zo introduceerde von Siebold (1796-1866) een groot aantal planten uit Japan. De meesten gedragen zich als keurige tuinplant, maar Japanse duizendknoop ontwikkelde zich tot een geduchte invasieve exoot. Niet elke exoot is invasief, dat zijn ze pas als ze zich in hun nieuwe omgeving massaal kunnen verspreiden en door hun grote concurrentiekracht de oorspronkelijke flora bedreigen. Omdat je dat niet van tevoren weet is het altijd opletten hoe ze zich zullen gedragen.

Levende natuur

Kortom, de plantenwereld is altijd in beweging geweest en zal dat ook blijven. Waarom is het dan zo belangrijk om aandacht te hebben voor inheemse soorten? Dat heeft te maken met biodiversiteit. Planten staan niet op zich, maar hebben

Japanse duizendknoop werd als sierplant geïntroduceerd

talrijke relaties met hun omgeving. Meest in het oog springend zijn de bestuivende insecten maar planten zijn ook waardplant (voedselplant) voor onder meer vlinderrupsen en bladluizen. Ook hebben ze contact met (bodem-)schimmels en bacteriën. Al die planten en dieren vormen op hun beurt weer voedsel voor andere dieren. Ze maken deel uit van een heel voedselweb. Die soortenrijkdom, dat noemen we biodiversiteit ofwel de 'levende natuur'. Hoe langer een plant hier voorkomt, hoe meer relaties met andere orga-

nismen zich konden ontwikkelen. Een bekend voorbeeld is het verschil tussen zomereik (hier al vanaf de laatste ijstijd voorkomend) en de Amerikaanse eik. Op zomereik komen enorm veel organismen voor, kevers, vlinders, gallen, korstmossen. De Amerikaanse eik is in Nederland begin 19e eeuw geïntroduceerd, daarop komen maar enkele soorten voor.

Juist vanwege al die relaties met andere organismen dragen inheemse planten bij aan de biodiversiteit. De vraag moet dus niet alleen wel of

Rotterdam, Kop van Zuid. Klimaatbestendige beplanting?

niet inheems zijn maar vooral: ‘Wat draagt de plant bij aan de biodiversiteit?’ Trekt de plant veel insecten? Zijn dat vooral algemene soorten die nectar komen snoepen of komen er ook specialisten op af? Is de plant ook waardplant? Hoe meer verschillende relaties, hoe groter de rol voor de biodiversiteit.

Mediterrane soorten

‘Het klimaat verandert, dus laten we alvast maar droogtebestendige, zuidelijke soorten aanplanten’, dat klinkt logisch maar is ingewikkelder. In tuincentra worden als ‘klimaatbestendig’ veel mediterrane soorten aangeboden, zoals lavendel, olijfbomen, palmen. Zoals hiervoor al aangegeven werd, is voor de biodiversiteit van belang dat de onderlinge relaties tussen planten en andere levende wezens zo groot en divers mogelijk zijn. Planten die, zonder hun ‘hofhouding’ van andere organismen hier toegepast worden, hebben voor de biodiversiteit veel minder betekenis. Ze leveren bijvoorbeeld wel nectar, zoals lavendel, maar zijn geen waardplant. Met het opschuivende klimaat bewegen zuidelijke soorten noordwaarts. Zolang ze dat op eigen kracht doen, krijgen soorten waarmee de plant relaties heeft de kans om mee te reizen en zal de biodiversiteit mee veranderen. Worden er volop zuidelijke soorten toegepast zonder bijpassende biodiversiteit, dan is de kans groot dat de insecten van hier het alleen maar nog moeilijker krijgen.

Natuurlijke grenzen

Plantengroei houdt niet op bij de landsgrenzen, dat zijn door mensen bedachte scheidslijnen. Van ouds-

Zuid-Limburg

her worden natuurlijke grenzen gevormd door rivieren, bergen en grondsoorten. Over de begrenzing van inheems zijn verschillende meningen. Het Nederlandse Zuid-Limburg sluit goed aan op de Belgische Ardennen en Luxemburg. Noord-Duitsland heeft qua plantengroei grote overeenkomsten met Nederland, veel meer dan met Zuid-Duitsland. De waddeneilanden lopen door tot in Denemarken. Sommige soorten zijn hier verdwenen, maar komen net over de grens nog wel voor. Bij het bepalen of een soort hier thuishoort is het dus goed om breder naar het aangrenzende verspreidingsgebied te kijken.

Inheems of autochtoon?

Inheems is dus een plant die hier van nature voorkomt maar diezelfde plant kan een veel groter verspreidingsgebied hebben. Een voorbeeld: de beuk is oorspronkelijk inheems in Nederland en België, de nakomelingen van deze bomen, die hier sinds de laatste ijstijd groeiden

noemen we autochtoon. Beuken komen ook in Midden-Europa voor. Het is wel dezelfde soort maar hij is niet ‘van hier’. De boom is aangepast aan de omstandigheden daar. (zie ook artikel linden, p. 7)

Waar vind je informatie?

In Heukels’ flora zijn alle inheemse planten opgenomen, met beknopte informatie over de herkomst. Verwilderde cultuurplanten worden in een kleiner lettertype vermeld. In de laatste druk zijn veel nieuwkomers (zo’n 500 soorten meer dan in de druk uit 2005) opgenomen. Dat een soort in de Heukels staat wil dus niet automatisch zeggen dat de soort inheems is.

Goede websites zijn:
www.verspreidingsatlas.nl en
www.ecopedia.be.

Met dank aan Ruurd van Donkelaar en Martin Stevens voor hun aanvullingen.